

Apšvieta – kultūros epocha po, išaukštėjusi savarankišką žmogaus, tikėjusi jo galia šviesti ir tobulinti pasaulį. Lietuviškai dar vadinama, angliškai – *Enlightenment*, prancūziškai – *Lumières*, vokiškai – *Aufklärung*. Prasidėjo a. pabaigoje Anglijoje, a. apėmė visą Europą ir Šiaurės Ameriką, kai kuriose šalyse tęsėsi iki a. pradžios. Apšvieta iš esmės nulėmė modernios visuomenės susikūrimą, jos pasaulio ir gyvenimo supratimą. Kaip Apšvietos praktinis projektas a. pabaigoje iškilo Jungtinės Amerikos Valstijos. Apšvieta subrandino revoliuciją. Apšvietos idėjomis buvo pagrįsta Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gelbėjimo programa. Jomis rėmėsi lietuvių bendruomenės Lietuvoje išsaugojimo siekiai. Apšvietos filosofai ne tik skelbė, bet ir savo elgesiu liudijo asmens Teigė, kad kiekvienas atsako už savo Todėl žmogui nedera aklai paklusti ir tradicijai. Apšvietos filosofai buvo įsitikinę, kad iš prigimtųjų žmonių yra ir: visi gamtos apdovanoti, kuriuo turi išmokyti savarankiškai naudotis. Būtent mokslas, švietimas yra skirti tam, kad išlavintų žmonių protus, išvaduotų žmones iš Vadovautasi anglų filosofo Frensio Beikono (Francis Bacon) žodžiais „..... yra jėga“. Dauguma švietėjų buvo įtikėję idėja. Jie teigė, kad remdamiesi mokslu, vis naujais jo atradimais, žmonės gali tobulėti ir kurti vis tobulesnę visuomenę, vis šviesesnę ateitį. Išimčių sudarė iš Ženevos kilęs, prancūziškai rašęs filosofas Žanas Žakas Ruso (Jean-Jacques Rousseau). Jis neigė pažangą ir kvietė visuomenę grįžti „atgal į gamtą“ – prie gyvenimo būdo. Sužavėti gamtos mokslų laimėjimų, atrastų universalių fizikos dėsnių, švietėjai manė, kad ir visuomenės gyvenimą galima išaiškinti ir konstruoti. Viskas, kas atrodė miglota, nesuprantama, protu nepaaiškinama, dažniausiai buvo vertinama Dalis Vakarų filosofų siekė „protingo tikėjimo“ – be stebuklų ir prietarų. Jie buvo deistai: teigė, kad Dievas tėra gamtos dėsnių šaltinis ir tiesiogiai į žmonių gyvenimą nesikiša. Kiti švietėjai laikėsi pažiūrų: neigė Dievo buvimą, o Bažnyčią vertino kaip kliūtį. Visi Apšvietos filosofai pasisakė Bažnyčios ir valdžios pastangas riboti nuomonių raišką: gynė, minties ir sąžinės Jie buvo įsitikinę, kad filosofija turi tarnauti: teikti jai praktinių patarimų dorovės, politikos, ūkio ir kitais gyvenimo klausimais.

Kristijonas Donelaitis – vienas savičiausių a. Europos poetų, lietuvių literatūros klasikas, sukūręs lietuvių bendruomenės – lietuvininkų tautos – epą. Kilęs iš nagingų lietuvių šeimos, būsimas poetas universitete studijavo, mokėsi retorikos, antikinės literatūros ir kalbų (lotynų, graikų, hebrajų, prancūzų), lankė lietuvių kalbos seminarą, mokėsi muzikos, domėjosi gamtos mokslais ir filosofija. Po studijų baigimo poetas dirbo Mažojoje Lietuvoje: trejus metus Stalupėnuose –, vėliau – bažnyčios klebonu, pastoriumi. Pietizmo idėjų paveiktas K. Donelaitis tarnavo lietuvių tautai ir kultūrai. Ilgą laiką poeto kurtas (1765–1775) ir dalimis skaitytas kūrinys išleistas tik po K. Donelaičio – poemą sudarė, pavadino „Metais“, išvertė į vokiečių kalbą ir m. išleido Karaliaučiaus universiteto profesorius sukurtas kūrinys „Metai“ vadinamas ir filosofine poema, ir didaktiniu epu. 1977 m. „Metus“ įtraukė į Europos literatūros šedevrų sąrašą.

Tautiškumas „Metuose“ atskleidžia žmogaus ir yra siejamas su, nes, išsižadėdamas savo papročių, kalbos ir religijos, žmogus griaua Dievo nustatytą tvarką. a. lietuviybė Mažojoje Lietuvoje neišnyko, nors daugėjo (vokiečių, prancūzų, šveicarų), kurie įsitvirtindavo tarp vietinių ir kartais „kožnas Lietuvą“ girdavo: „Taip kad ir lietuviškai kalbėdami valgo / Ir jau rūbais mūs, kaip mes, vilkėti pagavo.“ Tačiau dažniau pavyzdį iš svetimtaučių imdavo, primiršę: „Ogi dabar, žėlėk dieve, tikt gėda žiūrėti, / Kad lietuvininkai, prancūziškai pasirėdę, / Į bažnyčią vos išgirst ką kyšteriai galvas, / O paskui tuo žaist ir šokt į karčėmą bėga.“ Beje, dėl kolonistų kaltės tarp lietuvių plito Per svetimus papročius buvo ardoma moralė, kurią gynė Selmas: „Taigi pameskim jau tokį netikusį būdą, / O viernai visur ir viežlybai pasielkim, / Taip jau ir svetimi mus būrai girt nesigėdės.“ Kad būrų gyvenimas, įrodo retrospektyvus požiūris: „Ak, kur dingot jūs, lietuviškos gadynėlės! / Kaip dar prūsai vokiškai kalbėt nemokėjo / Ir nei kurpių, nei sopagų dar nepažino, / Bet vyžas, kaip būrams reik, nešiodami gyrės.“ Tautiškumo stoka siejama su Aptardamas Krizo dukters vestuves, K. Donelaitis vaizduoja kelias būrų moteris, apsirengusias: „Ale ne vokiškai, kaip kelios jau prasimanė, / Ne, lietuviškai kožna tarp jų susiglamžė. / Juk žinai, kaip mūs lietuvininkės dabinėjas, / Kad viešėt ar į česnis nukeliaut užsigeidžia.“ Pagaliau svarbus ir tautinis orumas: skiriasi papročiai, valgymo įpročiai, tačiau bendra skirtingų tautų atstovams: „Mes, lietuvininkai, barščius ir šiupinį skanų / Su lašiniais gardžiais išvirtus girdami valgom; / <...> / Kad prancūzpalaikis, riebių varlių prisidėdęs, / O lietuvininks, žirnių bei lašinių prisivalgęs, / Kaip krikščionims reik, dosningo n'atmena Dievo, / Tai taip viens, kaip kits neverts, kad plutą nukąstų.“ Tokia nuostata išreiškia ne tik tautinę, bet ir pasaulėžiūrą.

K. Donelaitis poemoje „Metai“ nurodo, kad iš prigimties visi žmonės yra („Tu savavalninke didpilvi, vis pasišiaušęs / Ir, nei žaibas koks žaibuodams, gandini būrą, / Ar tu ne taip jau kaip bėdžius toks, prasidėjai, / Ir moma taip tau, kaip jam, pasturgalį šluostė? / <...> / Ir ponus taip, kaip ir mus, sūdop suvadinęs, / Algą kiekvienam, kaip pelnęs yr, sudavadys“), tačiau pagal ponai yra aukščiau už būrus. Poemoje principas minimas kelis kartus, ypač kai kalbama apie vaikus, tarp kurių nėra jokio kilmės skirtumo. Dėl valstietiškos kilmės ir prastos socialinės padėties būras turi eiti, yra priverstas paklusti ponui: „Tai, broleliai, tai visa šio svieto malonė! / Tiek nusipelnom, kad viernai atliekame slūžbą! / Juk jau, kas tikt nor, tas būrišką nabagėlį / Stumdo šen ir ten nei kokį šunį nevertą“, – taip po Pričkaus mirties, dėl kurios buvo kaltas ponas, teigė kūrinio pasakotojas. Kūrinyje dažniausiai vaizduojami kaip tautiškumo ardytojai, ydų puoselėtojai, išnaudotojai. Visų šių blogybių mokosi ir būrai. Vienintelis socialinis kriterijus, leidžiantis būrams būti pranašesniems už ponus, yra

Socialinis teisingumas apibrėžiamas kaip teisių samprata, grindžiama privalomomis atlikti pareigomis, viena jų – Stebėdamas ponų nuopuolį, Pričkus mokėjo įtikinti būrus reikalingumu dėl sotesnio gyvenimo: „Jums garbė, kad vindas jūsų, sukriai besisukdams, / Pakulų bei linų kuodelį nupeša greitai; / <...> / Jums garbė, kad audeklėliai, jūsų nuausti, / Ant margų lankų kaip sniegs pavasario blizga“, – šie žodžiai buvo skirti lietuviams audėjoms. Siekti socialinio teisingumo

būrai sunku – pavergtas valstietis labai priklausomas nuo
.....